

เทศน์เช้า วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๔๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ก่อนหน้านี้นะ เวลารัฐบาลเป็นวิกฤตกังวลมากกว่าฝนแล้ง มันจะเกิดภัยแล้งไง เกิดภัยแล้งคือการขาดน้ำ การกสิกรรมก็มีปัญหาไปหมดเลย เวลาฝนตกขึ้นมาเราต้องการฝนตกต้องการน้ำ เวลาฝนตกขึ้นมาต้องการน้ำ น้ำมาแล้วมันบรรเทาภัยพิบัติได้ แต่มันก็ไปให้ดินถล่ม น้ำป่าท่วม นี่มันมีสองด้าน มันไม่มีสิ่งใดสมดุลเหมือนกัน

ชีวิตเราก็เหมือนกัน ชีวิตเราเกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์นี่เป็นอริยทรัพย์ สมบัติอันนี้สำคัญมากนะ เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดเป็นมนุษย์ เราเข้าใจกันว่าเป็นเทวดาเป็นอินทร์เป็นพรหมจะมีความสุขมาก สิ่งนั้นเราควรจะเป็นสภาวะแบบนั้น แต่ทำไมองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาตรัสรู้ที่ภพของมนุษย์นี่ละ เพราะภพของมนุษย์มันมีสองด้าน เวลาขาดแคลนมันก็จะขาดแคลนให้เป็นทุกข์เป็นยากเลย เวลาั่งมีศรีสุขมีความทับถมไปขนาดไหน มันก็เป็นความทุกข์อันละเอียด แต่เราเข้าใจว่าเป็นความสุขนะ เราต้องการมีสิ่งต่างๆ สมบัติมหาศาลเพื่อเราๆ แต่ค้นหาความทะยานอยากมันไม่เคยพอ มันต้องการของมันตลอดไป

ถ้าไม่ชักพินออก ค้นหาความทะยานอยากอันนี้ชักออก มนุษย์มันมีสภาวะแบบนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นมนุษย์มันมีความเห็นทุกข์ เห็นสุขแล้วมันมีการใคร่ครวญมีการประพฤติปฏิบัติ ถ้าเราประพฤติปฏิบัติ เกิดเป็นมนุษย์นี่เป็นอริยทรัพย์เป็นสมบัติมาก แต่เวลาพุทธธรรมะทำไมบอกร่างกายของมนุษย์นี่เป็นเรือนรังของโรคละ เพราะธรรมชาติของมันเป็นสภาวะแบบนั้น เป็นความจริงอย่างนั้น ถ้าเป็นความจริงอย่างนั้น แต่ทางโลกมองกันต้องการมีความสุขความสบายตลอดไป ต้องการปรนเปรอมันตลอดไป สิ่งนี้เป็นเรื่องของโลก

แต่เรื่องของธรรม เรื่องของธรรมคือให้ทำความสงบของใจเข้ามา ถ้าใจมันสงบเข้ามา เวลามันเห็นสภาวะของร่างกายแล้วมันแปรสภาพให้เห็นเป็นวิภาคะ เห็นความเป็นไป มันไม่มีมิติ เราอย่าไปติดในกาลเวลา ตรงต่อเวลาเป็นคนที่ดีมาก ถ้าคนไม่ตรงต่อ

เวลานะการประพฤติปฏิบัตินั้นเป็นไปได้ยากหรือ เพราะอะไร? เพราะมันหลอกตัวเอง ถ้าเราตรงต่อเวลาคนที่คนจริงจะตรงต่อเวลามาก สิ่งตรงต่อเวลานะ นัดแล้วเป็นนัด ทุกอย่างเป็นอย่างนั้นหมด นี่คนอย่างนี้คนมีรากมีฐาน คนอย่างนี้ประพฤติปฏิบัติจะได้ประโยชน์ ถ้าเราเฉื่อยและของเราไปมันจะไม่เป็นประโยชน์

แต่เวลาว่าไม่ให้คิดในกาลเวลา สิ่งที่ไม่คิดในกาลเวลาเพราะอะไร? เพราะเราเกิดในมนุษย์ ๒๔ ชั่วโมงของเรา ๑๐๐ ปีของเราเท่ากับบนสวรรค์เขา ๑ วัน เวลาอย่างนี้มันเป็นมิติ สิ่งที่เป็นมิติอยู่ที่ภพใด ดูอย่างทางยุโรปเขาสิ เขาเลื่อนเวลาไปด้วยนะ เวลาหน้าหนาวเลื่อนเวลาไปชั่วโมง เลื่อนไปเลื่อนกลับ มันเป็นความสมมุติ ๒๔ ชั่วโมงนี่ก็เป็นความสมมุติ มันเป็นอย่างนี้จริงๆ แต่เรามีปัญญา มนุษย์มีปัญญา เริ่มต้นตั้งแต่มีนาฬิกา มาตั้งแต่สร้างปฏิทินมา กาลเวลาเราเริ่มสมมุติเราก็คิดในสมมุติของเราขึ้นมา พอเราคิดในสมมุติ อันนี้มันเป็นที่ว่าเราคิดในกาลเวลา

แต่เวลาเราทำสมาธิเข้าไปมันไม่มีมิติ กาลเวลาอย่างนี้ไม่มี คนที่มีอำนาจวาสนานะ เวลาจิตมันสงบขึ้นมาเนี่ย จิตสงบนะจิตมีบาทมีฐานนะ แล้วจิตนี้มีกำลังมาก เขาสามารถเห็นต่างๆ ได้ เห็นเทวดา เห็นนรก เห็นสวรรค์ เห็นได้นะ สิ่งได้เห็นได้มันไม่จำเป็นว่าทุกคนต้องเห็นได้ มันเป็นที่ว่าอำนาจวาสนาของใจดวงนั้น ถ้าเห็นสิ่งนี้มันก็เห็นเหมือนการส่งออก มันไม่เป็นประโยชน์อะไรกับเราหรอก มันเป็นอำนาจวาสนา คือจิตนี้เหมือนกับเรานี้มีเงินมีทอง คนทุกข์คนยาก เห็นไหม มันเป็นอำนาจวาสนาของหัวใจดวงนั้น

เกิดมาในมนุษย์ มนุษย์ประสบความสำเร็จ มนุษย์ชี้ทุกข์ชี้ยาก นี่เพราะการกระทำมาทั้งนั้น จิตดวงที่เขาเห็นนรกสวรรค์ของเขา เขาก็เห็นสภาวะของเขาอย่างนั้น มันเป็นสภาวะเห็นใจ เห็นสภาวะแบบนั้น เพราะอะไร? เพราะมันไม่มีมิติอันนี้ มันไม่มีมิติอันนี้ มันไปตามสภาวะตามอำนาจของวาสนาอันนั้น แต่มันไม่เป็นอริยสัจ

สิ่งที่เป็นอริยสัจต้องให้จิตนี้สงบเข้ามา สิ่งสงบเข้ามามันส่งออกอันนั้น เราต้องหักห้ามเข้ามา ดึงกลับมาที่พุทโธ ดึงกลับมาที่ผู้รู้ นั้น ไม่ให้ออกไปรับรู้สิ่งนั้น ออกไปรับรู้สิ่งนั้นเห็นสภาวะแบบนั้นนี่มันมีอยู่โดยธรรมชาติของมัน วัฏฏะนี้มีอยู่แล้ว

นรกสวรรค์มีไหม ถามว่าเรามีชีวิตไหม ถ้าเรามีชีวิตเรามีความรู้สึก 'ไอ้ความรู้สึกอันนี้มันไปเกิดไปตาย สิ่งทีความรู้สึกนี้ไม่เคยตาย มันไปเกิดในสถานะใหม่ๆ อันนี้มันเป็นไป แล้วมันมีโดยตลอดไป สิ่งนี้เราส่งออกไป เราย้อนกลับเข้ามาให้เห็นตัวมัน ให้เห็นตัวมันนี่อริยทรัพย์จากภายนอก คือเกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์สมบัติเป็นสิ่งที่ประเสริฐมาก เพราะเกิดมาแล้วมีโอกาส มีสมอง มีปัญญา มีการใคร่ครวญ ใคร่ครวญสิ่งที่เป็นสุข เป็นทุกข์ขึ้นมา ร่างกายนี้อาศัยมันไป เลือดเนื้อเชื้อไขธาตุ ๔ เหมือนกัน จะชนชาติไหน จะศาสนาไหนก็แล้วแต่ มันมีธาตุ ๔ นี้เหมือนกัน แต่หัวใจต่างกัน

หัวใจต่างกันเพราะอะไร? เพราะหัวใจต่างกัน เรามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เรามีรัตนตรัย เรามีสิ่งที่ว่าพระธรรมคือคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเป็นพระพุทธเจ้าได้ก็มาตรัสรู้ธรรมอันนี้ ธรรมอันละเอียดอ่อน เราว่าทาน ศีล ภาวนา การทำทานของเรา การรักษาศีลของเรานี้ก็เป็นธรรม นี่ก็เป็นชาวพุทธๆ ชาวพุทธอย่างนี้เริ่มต้นจากพื้นฐาน อาพาธดาบส ก่อนที่พระพุทธเจ้าไปศึกษากับเขา เขาก็มีของเขาอยู่แล้ว แต่ปัญญาการรู้แจ้ง ภาวนามยปัญญา มันมีเฉพาะในศาสนาพุทธ มันเป็นอริยมรรค มรรคนี้มีเฉพาะพุทธศาสนาเท่านั้น

ถึงบอกว่าหัวใจต่างกันตรงนี้ ต่างกันตรงนี้แต่ความเห็นของเราตรงนี้ แต่ถ้าเราเป็นความจริงขึ้นมาจากใจของเรา ถ้าเป็นความจริงขึ้นมาจากใจของเรา เราต้องประพฤติปฏิบัติ ต้องให้จิตสงบเข้ามา แล้วสิ่งที่ว่าสงบเข้ามาเห็นเปรต เห็นผี อันนั้นส่งออก อันนั้นไม่เป็นประโยชน์กับการประพฤติปฏิบัติ แต่เป็นอำนาจวาสนา เวลาเราปฏิบัติขึ้นมาถึงอภิญญา ๖ มีหุทิพย์ตาทิพย์ มันเป็นไปได้

ขณะที่ปัจจุบันนี้เราไม่ต้องปฏิบัติหรอก เราก็มียุทธศาสตร์มือถือ เราก็มียุทธศาสตร์ตาทิพย์ มันก็เป็นไปได้ แต่สิ่งนั้นมันละเอียดกว่า สิ่งที่เป็นหุทิพย์ตาทิพย์นี่ครองของตาตกที่ไหน แสงตกที่ไหน ตาทิพย์จะถึงที่นั่น เสียงกระทบหูที่ไหน ตกที่ไหน นี่สิ่งนี้เป็นอภิญญา ๖ มันก็ไม่ได้แก้กิเลส แต่มันเป็นอำนาจวาสนาของพระอรหันต์แต่ละองค์ที่จะมีหรือไม่มี ที่จะเป็นไปได้หรือไม่เป็นไป อันนี้มันเป็นอำนาจวาสนาเป็นสิ่งที่ทำมา

คนที่ทำบุญมากแล้วบอกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เขาทำของเขา มา เขาสะละทานของเขา มา เวลาเขาทำจิตใจเขาสงบเข้ามาเขาย้อนกลับในอริยสัจ ถ้าเขาไปวิปัสสนาใน

อริยสัจ ในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม อันนั้น ถ้าจิตอันนี้สงบขึ้นมา จิตอันนี้ทำลาย
ค้นหาความทะยานอยากออกไปแล้ว อภิญญาอันนั้นจะเป็นคงที่ตลอดไป

แต่ถ้าเป็นปุถุชนนะ สิ่งนี้มีอยู่แต่มีอยู่โดยปุถุชนมีค้นหาความทะยานอยาก มีความ
ค้นหาอันนี้เป็นอุปาทาน สิ่งที่เห็นโดยอภิญญาอันนั้น โดยอภิญญา ๖ นั้น มันก็จริง
บ้างเท็จบ้าง จริงบ้างเพราะเวลาจิตมันสงบมันไม่คิดในกาลของเวลา ไม่คิดในมิติ คือไม่
คิดในตัวเรา สิ่งที่ไม่คิดในตัวเรา ตัวคนไม่มีค้นหาความทะยานอยากมันเกิดที่ไหน
ค้นหาความทะยานอยากเกิดขึ้นมาเพราะมีเรา เพราะมีตัวตน สิ่งที่มีตัวตนสิ่งนี้ก็เกิด
ขึ้นมา ค้นหาความทะยานอยากต้องการเห็นสภาวะอย่างนั้น สิ่งนั้นถึงไม่เป็นความจริงใจ
สิ่งที่ไม่เป็นความจริงเพราะมันมีกิเลสอยู่ จริงบ้างเท็จบ้าง สิ่งนี้มันเป็นความเห็น
ความเห็นนั้นถือว่าเป็นออกนอกอริยสัจ

ย้อนกลับเข้ามา ถ้าย้อนกลับเข้ามาทำสัมมาสมาธิ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าทำอานาปานสติก็ตรงนี้ ถ้าจิตสงบเข้ามา นี่มนุษย์สมบัติ สิ่งที่เป็นภายนอกการศึกษา
เล่าเรียนเป็นสุดมยปัญญา แล้วเราทำขึ้นมาเป็นปัญญาของเราเป็นจินตมยปัญญา แล้ว
ภavanaที่เกิดขึ้นมานี้มันจะเห็นอริยทรัพย์อันนี้ นี่มรรคเกิด สิ่งที่มีมรรคเกิด มรรคเกิดจาก
หัวใจ สิ่งหัวใจต่างกัน ต่างกันตรงนี้ ต่างกันตั้งแต่เป็นชาวพุทธนี้ ได้ทำบุญกุศลของเขา
นี้ให้ทาน เพราะอะไร? เพราะผู้มีศีลไม่มีเนื่อนาบุญของโลก

เนื่อนาบุญของโลกคือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมาก่อน นี่
เป็นเนื่อนาของโลก เป็นเนื่อนาที่ดีที่สุด แล้วเราหว่านพืชลงไปอันนี้ ทำบุญกุศล สิ่ง
ทำบุญกุศลเป็นอริยทรัพย์ สิ่งที่เป็นอริยทรัพย์เพราะจิตมันเป็นอริยทรัพย์ อาหารที่เรา
สละไปตั้งแต่เราเป็นเด็กมานี้ เราลองคิดเดี๋ยวนี้มันก็สดๆ เดี่ยวนี้ สดๆ เดี่ยวนี้เพราะเรามี
สัญญาความจำอันนี้ ถ้าเราตายไปนะสิ่งนี้มันจะไปกับใจ อริยทรัพย์เกิดอย่างนี้ เกิดข้าม
ภพข้ามชาติ เกิดให้ใจดวงนี้มีอำนาจวาสนา เกิดให้ใจดวงนี้มีเขาวนัญญาที่แหลมคม
เกิดให้เขาวนัญญาเกิดขึ้นมา เกิดให้การสลดหดหู่เห็นสภาวะต่างๆ ภายนอก

ถ้ามีบุญกุศลสิ่งทีกระทบจากใจภายนอกมันจะย้อนกลับมาเป็นประโยชน์กับเรา
นี่ประโยชน์กับเราให้มันเตือนตน เตือนให้เราให้มีสติสัมปชัญญะ ไม่ให้เราชีวิตล่วงไป
วันหนึ่งๆ ไปกับกระแสโลกของเขา ให้เตือนเราขึ้นมาให้มีสติฯ เพื่ออะไร เพื่อเอา

อริยทรัพย์อันนี้ เพราะเราเกิดขึ้นมานี้ให้เราแสวงหานั้น แผ่นดินทั้งแผ่นดินนี้เรามีเงินมีทองเราสามารถซื้อได้ทั้งนั้นละ แล้วเราวางไว้มันก็เป็นสมบัติโลกเวลานั้นต้องพลัดพรากจากไป เราไม่จากเขาๆ ก็ต้องจากเรา แต่เราต้องจากเขาแน่นอนเพราะสิ่งมันเป็นอยู่ มันมีอยู่แล้วในโลก นี่เป็นสมบัติใคร

แต่ถ้าเรามีอริยทรัพย์จากภายใน เราสละออกไปขนาดไหน โลกเขาความตระหนี่ ถี่เหนียวว่าเราเป็นผู้ให้ เราเป็นผู้แพ้ เขาเป็นผู้ชนะ เขาเป็นผู้ได้นะ ผู้ได้มันต้องตกไปในวิญญูะ แต่ผู้ให้สละออกมา เวลาจิตมันพ้นออกไปมันเกิดอกกิญญาเกิดความเห็นจากภายใน หัวใจมันจะไม่มีได้อย่างไร เพราะเขาสร้างมา มันมีเหตุแล้วมันต้องมีผล เราจะปฏิเสธว่าสิ่งนั้นไม่มี เป็นไปไม่ได้หรือก ทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว จากสิ่งที่เป็นโลกียฆาน สิ่งที่เป็นโลกียปัญญา สิ่งที่เป็นวิญญูะวนนี้มันยังให้ผลกันได้ขนาดนี้ เป็นสัจจะความจริงอันหนึ่ง

แต่อริยสัจจะความจริง อริยสัจความจริงจากภายในที่ปัญญาอันนี้ ภาวนามยปัญญา สิ่งนี้ย้อนกลับขึ้นมามันต้องมีพื้นฐานเข้ามานะ ถ้าไม่มีความเชื่อไม่มีศรัทธาเรามาวัดกันทำไม เรามาสละทานกันเพื่อทำไม เรามาพัฒนาหัวใจเราเพื่อทำไม เพื่อให้ใจดวงนี้มันเกิดขึ้นมาแล้วไม่ทุกข์ไม่ยาก การแก้กรรมๆ แก้กันประสาเขา เขาไปแก้กรรมอยากเจริญรุ่งเรือง อยากจะเป็น...นั่นมันเป็นเรื่องของเขา แต่เราแก้กรรมตรงนี้ สิ่งทีปัจจุบันนี้ที่มันเป็นทุกข์มันยากอยู่ที่นี่ เพราะมันสร้างมาอย่างนี้ สิ่งทีสร้างมาอย่างนี้เราก็ต้องพอใจ ภูมิใจในการกระทำของเราขึ้นมา เพราะเราสร้างมาอย่างนี้

แล้วปัจจุบันนี้เราเชื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เชื่อธรรม พระรัตนตรัย แก้วสารพัดนึก นี้เราจะเอาเราก็ได้ เราจะทำอะไรก็ได้ แต่เรามีสติสัมปชัญญะจะข่มกิเลสได้ไหม เพราะกิเลสมันฝืน กิเลสมันไม่ยอมทำ กิเลสมันต้องการอำนาจวาสนาของมัน มันต้องการอำนาจบาตรใหญ่ในหัวใจของเรา มันจะต้องให้อยู่ในอำนาจของมัน นี้เราก็ต้องแพ้กิเลสตลอดไป แต่ถ้าเราเชื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราเชื่อครูบาอาจารย์ เราฟังธรรม

การฟังธรรมนี้สำคัญมาก เพราะอะไร มันตอกย้ำไง ถ้ามันตอกย้ำในหัวใจของเรา เราจะยืนอยู่ในจุดยืนของเรา ถ้าเราไม่ได้ตอกย้ำอย่างนี้มันไหลนะ มันว่าเราไปทำไม เกิด

มาเพื่ออะไร นี่ถ้าคนคิดอย่างนี้ได้ยอดคนแล้ว ประเสริฐแล้ว เพราะมันย้อนกลับ แต่ไม่คิดอย่างนั้นหรือ คิดแต่ว่าเราจะได้อะไร เราจะทำอะไร มันจะคิดสภาวะแบบนั้น แต่เราเกิดมาเพื่ออะไร นี่ย้อนกลับเข้ามามันตั้งปัญหาถามตัวเอง เวลาที่หายใจเข้าหายใจ ออกเป็นประโยชน์กับใคร สิ่งที่เป็นประโยชน์ เห็นไหม

เกิดมามีครอบครัวเราก็ดูแลรักษากันไป สิ่งนี้เป็นสมบัติของโลก นี่เกิดมาแล้วโลกเขาว่านะ มันต้องทำให้สังกมเจริญ มันเจริญแน่นอน มันเป็นไป ความช่วยเหลือกัน เดียวนี้เขามีเอ็นจิโอ เขาช่วยเหลือกัน มันเจริญอยู่แล้วมันพอเป็นพอไปหรือ โลกเป็นแบบนี้ตลอดไป แล้วมันก็จะแปรสภาพของมันเป็นแบบนี้ไป

แต่หัวใจนี้สำคัญ ถ้าหัวใจของเราไม่ได้ มันจะเวียนตายเวียนเกิด แล้วเวลาเกิดขึ้นมา คนเกิดเป็นมนุษย์ต้องเกิดเป็นมนุษย์ตลอดไป คนเกิดเป็นเทวดาเป็นเทวดาตลอดไป ไม่ใช่หรือ มันหมดเวรหมดกรรมนะ หมดอำนาจวาสนามันก็เวียนตายเวียนเกิด

ในพระไตรปิฎก มนุษย์เกิดเป็นสุนัขก็มี สุนัขเกิดเป็นเทวดาก็มี อยู่ที่บุญกุศลของเขา ท้าวโฆษกะสุนัขแท้ๆ เลย เวลาตายไปเกิดบนสวรรค์เป็นท้าวโฆษกะ เป็นเทวดาที่เสียดีที่สุด เวลาเกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์เกิดมาทุกข์ยากเห็นสัตว์มันสะควกสบายอยากไปเกิดเป็นสัตว์ ได้ไปจุติในครรภ์ของสุนัขทันทีเลย มันเวียนไปอย่างนั้น อำนาจวาสนาของใจอันนี้

ถ้าเราแก้อันนี้เราเพิ่มอำนาจวาสนาอันนี้ ถึงที่สุดใจดวงที่ทุกข์ๆ ยากๆ นี้ เรบอกที่เราอยู่ชาตินี้ เราทุกข์ยากอย่างนี้เอาชาติหน้าก็เรื่องของมัน ไปมันมันก็ทุกข์อันนี้ล่ะ ทุกข์อันที่เรารู้สึกอยู่ปัจจุบันนี้มันไปเกิดสถานะใหม่มันก็ทุกข์อย่างนี้ ถ้ามันสุขมันก็สุขอย่างนี้ ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะตอนนี้ เราเกิดมาพบพุทธศาสนา ศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก แล้วการกระทำไม่ต้องไปสละอย่างที่ว่าเราต้องทำแทบเป็นแทบตาย

เพียงแต่เรากำหนดใจของเราให้ได้เท่านั้นล่ะ ถ้าทำสติเข้ามา สติควบคุมใจเข้ามา ทำสมาธิเข้ามา แล้วเกิดปัญญาเข้ามา นี่งานภายในงานละเอียดมาก แล้วสามารถทำให้ใจดวงนี้พัฒนาเข้ามาจนถึงที่สุดได้นะ นี่มนุษย์สมบัติ นี่หัวใจต่างกันๆ อย่างนี้ แล้วเราก็มี

หัวใจอยู่ในร่างกายนี้ เราถึงเกิดมา นี่ฝนฟ้าเวลามันตกต้องมันขาดมันก็ต้องการ เวลาตกมากขึ้นไปก็ทำลายชีวิตของมนุษย์เหมือนกัน นี่เหรียญมีสองด้าน

นี่ก็เหมือนกัน ชีวิตเราเป็นสภาวะทุกขอย่างนี้ แล้วเราก็ต้องคิดเอาเราทุกข์ไหม? เรามีความสุขไหม? ชีวิตนี้จะใช้ทำอะไร? มันมีสองด้านตลอด เราจะเอาอย่างไร? ถ้าเราจะเอาอย่างไร เรามีสติเรามีสัมปชัญญะของเราขึ้นมา เราตั้งของเรา แล้วเราตั้งโจทย์ของเราขึ้นมา จะเอาอะไร? จะแสวงหาอย่างไร? แล้วทำให้ได้ พยายามตั้งเป้าหมายให้ได้ อธิษฐานบารมีแล้วทำให้ถึงที่สุดได้ นี่คือสิ่งที่ประเสริฐที่สุดของหัวใจ โลกเป็นแบบนี้ เหรียญสองด้านเป็นแบบนี้ตลอดไป

แต่หัวใจถ้าถึงที่สุดแล้วนะ ไม่มีนะ สุขก็ทิ้ง ทุกข์ก็ทิ้ง ข้ามพ้นดีและชั่ว เหรียญไม่มีสองด้าน เอโก รัมโม จิตนี้เป็นหนึ่งเดียว ไม่มีสิ่งกระทบสิ่งใดๆ กับใจดวงนี้อีกเลย เอวัง